



Maloletnici lišeni slobode prema krivičnom zakonodavstvu

*Izvod iz 24. opšteg izveštaja,
objavljen u 2015*

1. Prethodne napomene

96. U svom 9. opštem izveštaju 1998. godine Komitet za sprečavanje mučenja (CPT) utvrdio je kriterijume kojima se rukovodi u radu prilikom poseta mestima gde su „maloletnici“ (odnosno lica mlađa od 18 godina¹) lišeni slobode. Posebno je utvrdio niz zaštitnih mehanizama koje bi trebalo ponuditi svim maloletnicima lišenim slobode prema krivičnom zakonodavstvu i uslove koji bi trebalo da postoje u pritvorskim centrima posebno namenjenim maloletnicima. Komitet smatra da je do[lo vreme da se, na osnovu iskustva stečenog tokom poseta od 1998. godine, ovi standardi preispitaju uzimajući u obzir kretanja na evropskom i globalnom nivou i usredsređujući se u ovoj fazi na lišavanje slobode maloletnika u kontekstu krivičnog prava.

Na samom početku, CPT ponavlja da bi njegove standarde trebalo posmatrati kao komplementarne standardima iznetim u međunarodnim instrumentima, a posebno u Konvenciji o pravima deteta Ujedinjenih nacija iz 1989. godine i Preporuci CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara Saveta Evrope za države članice o Evropskim pravilima za maloletne prestupnike koji podležu sankcijama ili merama („Evropska pravila za mlade prestupnike“), u kojoj je dat detaljan skup pravila za postupanje prema maloletnim prestupnicima u Evropi.² Komitet bezrezervno podržava osnovno načelo koje je ugrađeno u članove 3 i 37.b Konvencije o pravima deteta i u 5. i 10. pravilo Evropskih pravila za maloletne prestupnike, naime da prilikom preduzimanja bilo kakvih postupaka vezanih za maloletnike od najvećeg značaja moraju biti njihovi najbolji interesi i da lišavanje maloletnika slobode treba da bude krajnja mera koja treba da se primenjuje tokom što kraćeg perioda vremena.

2. Maloletnici u policijskom pritvoru

97. Imajući u vidu preventivni mandat, za CPT je prioritet tokom poseta da utvrdi da li su maloletnici lišeni slobode bili podvrgnuti zlostavljanju. Nažalost, namerno zlostavljanje maloletnika od strane službenih lica organa sprovođenja zakona uopšte nije iskorenjeno i ostaje ozbiljan razlog za zabrinutost u određenom broju evropskih zemalja. Delegacije CPT-a i dalje primaju ubedljive

¹ U većini država članica Saveta Evrope, donja starosna granica za postojanje krivične odgovornosti utvrđena je kao starost od 14 ili 15 godina, dok se u nekoliko zemalja donja starosna granica kreće od osam do 13 godina.

² Vidi takođe Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za funkcionisanje sistema maloletničkog pravosuđa iz 1985. godine („Pekinška pravila“), Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode iz 1990. godine („Pravila iz Havane“), Smernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloletničke delinkvencije iz 1990. godine („Smernice iz Rijada“) i Smernice Komiteta ministara Saveta Evrope o pravdi prilagođenoj deci iz 2010. godine.

navode o zlostavljanju pritvorenih maloletnika. Ti navodi često se odnose na udarce nogom, šamare, udarce pesnicom ili udarce palicama u vreme hapšenja (čak i nakon što je dotični maloletnik fizički sputan), tokom prevoza ili naknadnog ispitivanja u ustanovama organa sprovođenja zakona. Takođe nije neuobičajeno da maloletnici postanu žrtve pretnji ili verbalnog zlostavljanja (uključujući pretnje i verbalno zlostavljanje rasističke prirode), dok se nalaze u rukama organa za sprovođenje zakona.

98. Period neposredno nakon hapšenja predstavlja vreme kada su lica izložena najvećem riziku od zlostavljanja. Stoga se CPT zalaže za tri osnovna zaštitna mehanizma (naime, pravo pritvorenih lica da obaveste bliskog rođaka ili drugo lice o svom pritvoru i da imaju pristup advokatu i lekaru) koji treba da se primenjuje od samog početka lišavanja slobode (odnosno od trenutka od kada lice mora da ostane u ustanovi organa za sprovođenje zakona). S obzirom na njihovu posebnu ugroženost, CPT smatra da maloletnici koji se drže u policijskom pritvoru uvek treba da imaju koristi od sledećih dodatnih mehanizama zaštite od zlostavljanja:

- zvaničnici organa sprovođenja zakona treba da budu pod formalnom obavezom da obezbede da rođak ili neka druga odrasla osoba u koju maloletnik ima poverenja bude obavestena o tome da je maloletnik pritvoren (bez obzira na to da li je maloletnik tražio da se to učini);
- pritvorenog maloletnika nikada ne treba podvrgnuti policijskom ispitivanju niti od njega treba tražiti da dâ bilo kakvu izjavu ili da potpiše bilo kakav dokument u vezi sa krivičnim delom/delima za koja se sumnja da ih je počinio bez prisustva advokata i, u načelu, odrasle osobe u koju ima poverenja (opcija „ne želi da vidi advokata“ ne treba da važi za maloletnike);
- poseban informator u kome se navode gorepomenuti zaštitni mehanizmi treba dati svim pritvorenim maloletnicima odmah po dolasku u ustanovu organa za sprovođenje zakona. Taj informator mora da bude prilagođen dečijem uzrastu, napisan jednostavnim i jasnim jezikom i dostupan na različitim jezicima. Potrebno je posvetiti posebnu pažnju tome da se obezbedi da maloletnici u potpunosti razumeju informacije.

99. CPT smatra da niko ne treba da se drži u ustanovama organa sprovođenja zakona tokom dužih vremenskih perioda pošto takve ustanove obično ne pružaju odgovarajuće uslove i odgovarajući režim. Štaviše, iskustvo je pokazalo da su osobe u policijskom pritvoru ugrožene i često izložene većem riziku da budu podvrgnute mučenju ili drugim oblicima zlostavljanja. Iz toga sledi da treba učiniti još veće napore da vreme trajanja pritvora u ustanovama za sprovođenje zakona za maloletnike bude što kraće. U nekim zemljama, maloletnici se i dalje drže u policijskim stanicama deset dana ili duže; takva praksa je neprihvatljiva. CPT smatra da, po pravilu, maloletnici ne treba da se drže u ustanovi organa za sprovođenje zakona duže od 24 sata. Nadalje, treba učiniti sve napore da se izbegne smeštanje maloletnika u obične policijske ćelije, već ih treba držati u okruženju koje je prilagođeno maloletnicima. U tom cilju, bilo bi veoma poželjno da se ustanove zasebne policijske jedinice za maloletnike tako da se maloletnici mogu što brže ukloniti iz opšte populacije lica u policijskom pritvoru i smestiti u specijalizovani objekat za zadržavanje.

Nažalost, Komitet i dalje nailazi na maloletnike koji se u policijskom pritvoru smeštaju zajedno sa odraslima u istim ćelijama. Takva situacija je neprihvatljiva. Zbog ugroženosti maloletnici u principu treba da budu smešteni odvojeno od odraslih.

100. Nadalje, predstavnici organa sprovođenja zakona koji se često ili isključivo bave maloletnicima ili koji se prvenstveno bave prevencijom maloletničke delinkvencije treba da dobiju specijalizovanu inicijalnu i kontinuiranu obuku.

3. Centri za pritvor maloletnika

a. uvod

101. CPT se već duže vreme zalaže za to da se svi pritvoreni maloletnici koji su osumnjičeni ili osuđeni za krivično delo drže u centrima za pritvor posebno namenjenim licima tog uzrasta, nudeći nezatvorsko okruženje i režime prilagođene njihovim potrebama, uz osoblje obučeno za rad sa mladima. Nažalost, to ni izdaleka nije još zaživelo u mnogim državama članicama Saveta Evrope. Ostvaren je napredak u obezbeđivanju da se maloletnici koji su poslani u zatvor ne drže zajedno sa odraslima, već u jedinicama namenjenim isključivo maloletnicima. Međutim, prečesto te jedinice pružaju ne samo loše materijalne uslove, već se, usled nedostatka obučenog osoblja, maloletnim zatvorenima takođe pruža osiromašen režim, a podrška i kontrola ostaju nedovoljni. To znači da se maloletnicima ne organizuju svrsishodne aktivnosti i obuke u životnim veštinama koje su korisne za reintegraciju u zajednicu nakon puštanja na slobodu.

S druge strane, Komitet je posetio veliki broj ustanova za maloletnike u nekoliko zemalja koje su zaista orijentisane na maloletnike i zasnovane na konceptu stambenih jedinica. Te ustanove su sastavljene od malih jedinica, dobro popunjenih osobljem, od kojih svaka ima ograničen broj jednokrevetnih soba (obično ne više od deset), kao i zajednički prostor. Maloletnicima je obezbeđen niz svrsishodnih aktivnosti kojima se bave tokom celog dana, a osoblje podstiče osećaj zajedništva unutar jedinice. CPT smatra da ta vrsta centra predstavlja model za držanje pritvorenih maloletnika u svim evropskim zemljama.

102. Kao što je prethodno naznačeno, maloletnike (bilo da su u pritvoru ili osuđeni) po pravilu ne treba držati u ustanovama za odrasle, već u objektima posebno izgrađenim za ovu starosnu grupu. CPT smatra da kada se, izuzetno, drže u zatvorima za odrasle, maloletnici treba uvek da budu smešteni odvojeno od odraslih, u zasebnoj jedinici. Nadalje, odrasli zatvorenici ne bi trebalo da imaju pristup toj jedinici. Bez obzira na to, Komitet priznaje da mogu postojati argumenti u prilog tome da maloletnici učestvuju u aktivnostima sa odraslim zatvorenima van ćelija, pod strogim uslovom da postoji odgovarajući nadzor od strane osoblja. Takve situacije se javljaju, na primer, kada se u ustanovi nalazi veoma malo ili samo jedan maloletni prestupnik; treba preduzeti korake kako bi se izbeglo da se maloletnici *de facto* smeštaju u samicu.

103. Maloletnike pritvorene prema krivičnom zakonodavstvu ne treba, u načelu, držati sa maloletnicima lišenim slobode po drugim osnovima. Maloletnici oba pola smešteni u istoj instituciji treba da budu smešteni u odvojene jedinice, iako se tokom dana mogu družiti radi organizovanih aktivnosti, pod odgovarajućim nadzorom. Posebnu pažnju treba posvetiti smeštanju maloletnika koji pripadaju različitim uzrasnim grupama kako bi se na najbolji način izašlo u susret njihovim potrebama. Takođe treba preduzeti odgovarajuće mere kako bi se osiguralo adekvatno razdvajanje tih starosnih grupa da bi se sprečili neželjeni uticaj, dominacija i zlostavljanje.

U Evropskim pravilima za mlade prestupnike navodi se da se mladi odrasli prestupnici mogu, po potrebi, smatrati maloletnicima i da se njima može postupati u skladu sa tim. Ovakav pristup može biti od koristi mladim osobama koje su njime obuhvaćene, ali zahteva pažljivo upravljanje kako bi se sprečila pojava negativnog ponašanja. U tom smislu, CPT smatra da procene treba vršiti od slučaja do slučaja kako bi se donela odluka da li je prikladno da se određeni zatvorenik prebaci u ustanovu za odrasle nakon sticanja punoletstva (tj. sa navršениh 18 godina), uzimajući u obzir preostali deo zatvorske kazne, njegovu/njenu zrelost i uticaj na druge maloletnike, kao i druge relevantne faktore.

b. materijalni uslovi

104. Dobro osmišljen centar za pritvor maloletnika treba da obezbedi pozitivne i personalizovane uslove pritvora za mlade osobe, uz poštovanje njihovog dostojanstva i privatnosti. Sve sobe treba da budu na odgovarajući način opremljene i da imaju dobro prirodno osvetljene i adekvatnu ventilaciju.

Maloletnici treba po pravilu da budu smešteni u pojedinačne spavaće sobe; treba navesti razloge kada se objašnjava zašto je u najboljem interesu maloletnika da deli prostor za spavanje sa još jednim zatvorenikom. Sa maloletnicima se treba konsultovati pre nego što se od njih zatraži da dele prostor za spavanje s nekim drugom i treba im omogućiti da kažu s kim bi želeli da budu smešteni.

Treba učiniti sve napore da se izbegne smeštanje maloletnika u velike spavaonice jer je iskustvo CPT-a da se maloletnici tako izlažu značajno povećanom riziku od nasilja i eksploatacije. Ustanove sa velikim spavaonicama trebalo bi postepeno ukinuti.

105. Nadalje, maloletnici treba da nemaju ograničen pristup sanitarnim prostorijama, a ove prostorije treba da budu u dobrom higijenskom stanju i da omogućavaju poštovanje privatnosti. Posebnu pažnju treba posvetiti tome da maloletnice imaju pristup sanitarnim prostorijama i prostorijama za pranje bez ograničenja, kao i sredstvima za održavanje lične higijene, kao što su higijenski ulošci.

106. Maloletnim prestupnicima takođe treba da bude dozvoljeno da nose sopstvenu odeću ako je to pogodno. Onima koji nemaju odgovarajuću sopstvenu odeću ustanova treba da obezbedi odeću koja ne predstavlja uniforme.

c. režim

107. Iako je nedostatak svrsishodnih aktivnosti štetno za svakog zatvorenika, ono je posebno pogubno za maloletnike koji imaju posebnu potrebu za fizičkom aktivnošću i intelektualnom stimulacijom. Maloletnim zatvoreniciima treba tokom celog dana obezbediti pun program obrazovanja, sporta, stručne obuke, rekreacije i drugih svrsishodnih aktivnosti izvan ćelija.

108. Fizička vežba bi trebalo da predstavlja važan deo dnevnog programa maloletnika. Svim maloletnicima treba dozvoliti da redovno vežbaju, najmanje dva sata svakog dana, od čega barem jedan sat, a po mogućstvu i duže, treba da vežbaju na otvorenom. Prostor za vežbanje na otvorenom treba da budu prostrani i adekvatno opremljeni kako bi maloletnicima obezbedili stvarnu mogućnost fizičkog naprezanja (npr. bavljenje sportom); takođe treba da sadrže prostor sa zaklonom od nepovoljnih vremenskih prilika.

109. Nakon prijema, za svakog maloletnika treba sačiniti individualizovan plan, utvrđujući ciljeve, vremenski okvir i sredstva pomoću kojih te ciljeve treba ostvariti kako bi se najbolje iskoristilo vreme koje dati maloletnik provodi u centru za pritvor i kako bi se razvijale veštine i kompetencije koje mu pomažu u ponovnoj integraciji u društvo.

110. Obrazovanje i stručna obuka koji se nude maloletnicima u pritvoru treba da budu slični obrazovanju i stručnoj obuci u zajednici i treba da ih obezbeđuju profesionalni nastavnici/treneri, a maloletnici u pritvoru treba da dobiju iste vrste diploma ili svedočanstava (nakon uspešno završenog školovanja) kao i maloletnici koji pohađaju obrazovne ustanove u zajednici. Treba preduzeti mere da svedočanstva koja se dobijaju po završetku škole ne nose nikakvu oznaku ustanove u kojoj je maloletnik boravio dok je sticao obrazovanje. S obzirom na naročito teške

životne prilike mnogih maloletnika, treba učiniti napore da se oni ohrabre i motivišu za pohađanje obrazovnih aktivnosti časova/stručne obuke i za učestvovanje u radionicama gde mogu da nauče veštine koje će im pomoći po otpuštanju iz ustanove. U određenom broju zemalja, CPT je uočio praksu obučavanja maloletnika u korišćenju računara (uključujući internet) i/ili praksu dozvoljavanja izabranim pritvorenim maloletnicima da pohađaju školu u zajednici izvan institucije. Takvu praksu treba podsticati.

111. CPT takođe želi da naglasi da maloletne prestupnice ne treba ni u kom slučaju da primaju manje nege, zaštite, pomoći i obuke od maloletnih prestupnika, uprkos činjenici da je njihov broj znatno manji i da su centri za pritvor skoro uvek izgrađeni za zatvorenike muškog pola. Ako je potrebno, mogu se preduzeti dodatne mere kako bi se osiguralo ravnopravno postupanje.

112. U raznim ustanovama koje je posetio, CPT je uočio postojanje diferenciranog režima zasnovanog na podsticajima u kome se nagrađuju napredak kod maloletnika koji su kooperativni i ispoljavaju dobro ponašanje, dok se zatvorenici koji ispoljavaju negativno ponašanje dodeljuje niži rang unutar tog režima i oni podležu raznim ograničenjima. Prema mišljenju CPT-a, pristup koji se zasniva na ponašanju može biti od koristi u podsticanju maloletnih zatvorenika da se pridržavaju normi življenja unutar grupe i da slede konstruktivne puteve samorazvoja. Međutim, povlačenje podsticaja zbog nepridržavanja normi brzo može dostići nivo lišavanja koji je nespojiv sa minimalnim zahtevima. Treba posebno preduzeti korake da se izbegne da maloletnici na koje se ovo odnosi budu podvrgnuti režimu koji je sličan samici. Pored toga, treba da postoje formalne i transparentne procedure kako bi se izbeglo da „vaspitne mere“ postanu proizvoljne ili da se tako doživljavaju.

d. zdravstvena zaštita

113. Prilikom ispitivanja problema zdravstvenih službi u zatvorima, CPT se u svom radu rukovodio određenim brojem opštih kriterijuma (dostupnost lekara, jednakost zdravstvene zaštite, pristanak pacijenta i poverljivost, preventivna zdravstvena zaštita, profesionalna nezavisnost i profesionalna kompetentnost). Štaviše, u 23. opštem izveštaju, Komitet je podrobno izložio svoje standarde u pogledu uloge zatvorskih zdravstvenih službi u sprečavanju zlostavljanja (naročito putem sistematskog evidentiranja povreda i pružanja informacija relevantnim organima). Naravno, svi gorenavedeni standardi jednako važe i za centre za pritvor maloletnika.

114. Bez obzira na to, CPT uvek posebnu pažnju posvećuje specifičnim zdravstvenim potrebama maloletnika lišenih slobode. Posebno je važno da služba zdravstvene zaštite koja se obezbeđuje maloletnicima čini integralni deo multidisciplinarnog (medicinsko-psihosocijalnog) programa zaštite. To podrazumeva, između ostalog, da po prijemu svi maloletnici treba da imaju koristi od sveobuhvatne individualne procene zdravstvenih, psiholoških i socijalnih potreba i da uvek mora postojati dobra koordinacija između rada zdravstvenog tima ustanove (lekari, medicinske sestre, psiholozi, itd.) i rada drugih stručnjaka, uključujući specijalizovane vaspitače, socijalne radnike i nastavnike, koji su u redovnom kontaktu sa zatvorenici. Cilj treba da bude da se osigura da zdravstvena zaštita koja se obezbeđuje maloletnim zatvorenici čini deo dobro međusobno povezane mreže podrške i terapije.

115. Sa svim maloletnicima treba pravilno obaviti razgovor, a njihov sistematski pregled treba da obavi lekar ili kvalifikovana medicinska sestra koja o tome obaveštava lekara, što pre nakon njihovog prijema u centar za pritvor, po mogućstvu na sam dan dolaska. Ako se pravilno obavi, takav medicinski skrining po prijemu trebalo bi da omogući zdravstvenoj službi ustanove da identifikuje mlade osobe sa potencijalnim zdravstvenim problemima (npr. narkomanija, seksualno zlostavljanje i sklonost samoubistvu). Identifikacija takvih problema u dovoljno ranoj fazi olakšaće preduzimanje delotvornih preventivnih mera u okviru programa zdravstveno-psihosocijalne zaštite ustanove.

116. Takođe je dobro poznato da pritvoreni maloletnici pokazuju sklonost ka rizičnom ponašanju, posebno u pogledu droga, alkohola i seksualnih postupaka, kao i da je kod njih veća verovatnoća namernog samopovređivanja. Kao posledica toga, u svakom centru za pritvor maloletnika trebalo bi da postoji sveobuhvatna strategija bavljenja problemom bolesti zavisnosti (uključujući prevenciju i lečenje) i sprečavanja samopovređivanja i samoubistva. Zdravstvena edukacija o prenosivim bolestima još je jedan važan element programa preventivne zdravstvene zaštite. O maloletnicima sa problemima vezanim za mentalno zdravlje treba da se brinu psihijatri i psiholozi specijalizovani za mentalno zdravlje dece i adolescenata.

117. Posebnu pažnju treba uvek posvećivati zdravstvenim potrebama maloletnica: treba obezbediti pristup ginekolozima i edukaciji o zdravstvenoj zaštiti žena. Trudne maloletnice i maloletne majke lišene slobode treba da dobiju odgovarajuću podršku i zdravstvenu negu; koliko god je to moguće, treba koristiti alternativne mere pritvora. U tom smislu, relevantni standardi o ženama lišenim slobode koje je CPT razradio u svom 10. opštem izveštaju podjednako se primenjuju na maloletnice lišene slobode.³

118. Zdravstveno osoblje treba da ima aktivnu ulogu u praćenju kvaliteta i količine hrane. Nutricioni status maloletnika treba proceniti, između ostalog, izradom grafikona rasta za one maloletnike koji su još uvek u fazi rasta.

e. kadrovska pitanja

119. Pritvor i briga za maloletnike lišene slobode predstavlja posebno izazovan zadatak. Treba imati u vidu da su mnogi od njih pretrpeli fizičko, seksualno ili psihološko nasilje. Osoblje koje je pozvano da ispuni taj zadatak mora biti pažljivo odabrano na osnovu lične zrelosti, profesionalnog integriteta i sposobnosti da odgovori izazovima rada sa tom starosnom grupom i zaštite njene dobrobiti. Tačnije, treba preduzeti korake da se obezbedi redovno prisustvo specijalizovanih vaspitača, psihologa i socijalnih radnika u centrima za pritvor maloletnika. Oni treba da budu posvećeni radu sa mladima i da budu u stanju da ih vode i motivišu. Da bi se izbeglo stvaranje okruženja nalik zatvoru, osoblje koje radi u neposrednom kontaktu sa maloletnicima po pravilu ne bi trebalo da nosi palice, sprejove za onesposobljavanje ili druga sredstva fizičkog sputavanja. Treba podsticati praksu koju je CPT uočio u određenom broju centara za pritvor maloletnika da čuvari ne nose zatvorsku uniformu. Zastupljenost osoblja oba pola može imati pozitivan efekat u smislu klime u zatvoru i podsticanja zaštitničke i opuštene atmosfere.

120. Svi zaposleni, uključujući i one sa dužnostima čuvara, koji su u neposrednom kontaktu sa maloletnicima treba da dobiju stručnu obuku, kako prilikom uvođenja u posao tako i kasnije, kontinuirano, i treba da dobijaju pomoć u vidu odgovarajuće spoljne podrške i nadzora u obavljanju dužnosti. Posebnu pažnju treba posvetiti obuci kadrova u kontrolisanju nasilnih incidenata, naročito u verbalnoj deeskalaciji radi smanjivanja napetosti i stručnim tehnikama fizičkog sputavanja.

121. Na upravama ustanova leži odgovornost da preduzmu posebne mere radi zaštite maloletnika od svih oblika zlostavljanja, uključujući seksualnu ili druge vrste eksploatacije. Zaposleni bi trebalo da budu spremni da reaguju na znake vršnjačkog nasilja (uključujući fizičke i seksualne napade, verbalno zlostavljanje, iznudu i krađu stvari drugih maloletnika) i trebalo bi da znaju kako da reaguju u skladu sa tim i da usvoje proaktivan stav kako bi sprečili da se takvi incidenti dešavaju.

³ V. CPT/Inf (2000) 13, stavovi 26-33.

f. kontakt sa spoljnim svetom

122. Aktivno podsticanje dobrih kontakata sa spoljnim svetom može biti posebno korisno za maloletnike lišene slobode, od kojih mnogi imaju probleme ponašanja koji su u vezi sa emocionalnim uskraćivanjem ili nedostatkom socijalnih veština. Treba učiniti sve napore da se osigura da svim maloletnim zatvorenicima bude omogućen kontakt sa porodicama i drugim osobama od trenutka kada budu primljeni u centar za pritvor. Koncept porodice treba tumačiti slobodno tako da uključuje kontakte sa osobama sa kojima je maloletnik uspostavio odnos sličan odnosu sa članom porodice, čak i ako taj odnos nije formalizovan. U cilju njihove socijalne integracije, maloletnicima takođe treba koliko god je to moguće dozvoliti redovne periode odsustva (bilo pod pratnjom ili samostalno).

123. Maloletnici treba da imaju pravo na posetu u trajanju od više od jednog sata nedeljno, a treba i da im bude omogućeno da primaju posete vikendom. Kratkotrajne posete treba dozvoliti, po pravilu, pod otvorenim uslovima.

CPT je u nekim zemljama uočio da su maloletnicima omogućene dugotrajne posete bez nadzora. Osim u slučajevima kada to nije u najboljem interesu maloletnika, takav pristup je posebno dobrodošao u cilju podsticanja porodičnog života maloletnika i njegovih bliskih rođaka i reintegracije maloletnika u društvo.

124. Svi maloletnici, uključujući one u pritvoru, treba da imaju pravo čestog korišćenja telefona i mogućnost da ostvaruju pravo na prepisku u bilo kom trenutku. Ako postoje bezbednosni razlozi, određeni telefonski pozivi i prepiska mogu se nadzirati i, u izuzetnim slučajevima, zabraniti. Svaka takva odluka treba da se zasniva na obrazloženom riziku od tajnih dogovora ili druge nezakonite aktivnosti, i da važi za tačno određeni period.

U nekim ustanovama koje je posetio CPT, maloletnicima je dozvoljeno da redovno komuniciraju sa članovima porodice koristeći besplatne usluge „protokola prenosa glasa preko interneta“ (engl. *Voice over Internet Protocol – VoIP*). Takve mere su veoma dobrodošle; međutim, njih ne treba smatrati zamenom za posete.

125. Informacije o premeštaju, puštanju na slobodu, disciplinskim sankcijama i zaštitnim i bezbednosnim merama koje se primjenjuju prema maloletniku, kao i u vezi sa bilo kojom bolešću, povredom ili smrtnim slučajem, treba bez odlaganja pružiti roditeljima ili zakonskom zastupniku dotičnog maloletnog lica.

g. disciplina i bezbednost

126. Restorativnom razrešavanju konflikata treba dati prioritet nad formalnim disciplinskim postupcima i sankcijama. Disciplinske sankcije, ako se primenjuju, treba da se zasnivaju na načelu srazmernosti i da se izriču u potpunosti u skladu sa relevantnim formalnim disciplinskim pravilima i procedurama, a ne da imaju vid nezvanične kazne. Neprihvatljiv je bilo kakav oblik kolektivnog kažnjavanja.

U jednom broju ustanova koje je posetio CPT nije bilo neuobičajeno da osoblje primenjuje takozvane „pedagoške šamare“ ili druge oblike fizičkog kažnjavanja prema maloletnicima zbog lošeg ponašanja. U tom smislu, CPT podseća da je vrlo verovatno da telesno kažnjavanje može dostizati zlostavljanje i da mora biti strogo zabranjeno.

127. CPT želi da naglasi da maloletniku nikada ne sme da se uskraćuje kontakt sa spoljnim svetom kao disciplinska mera; taj kontakt takođe ne bi trebalo ograničavati osim ako se učinjeni disciplinski prekršaj ne odnosi na takav kontakt.

128. Bilo kakav oblik izolacije maloletnika predstavlja meru koja može ugroziti njegovu fizičku i/ili mentalnu dobrobit i zato ga treba primenjivati samo kao krajnju meru.

Prema mišljenju CPT-a, kaznu samice kao disciplinsku meru treba izreći samo za veoma kratke periode vremena, i ni u kom slučaju za period duži od tri dana. Kad god se protiv maloletnika primenjuje takva mera, treba im obezbediti socioedukativnu podršku i odgovarajući ljudski kontakt. Zdravstveni radnik treba da poseti maloletnika odmah nakon njegovog smeštanja u samicu, a nakon toga redovno, najmanje jednom dnevno, i da mu bez odlaganja pruži medicinsku pomoć i lečenje.

129. Što se tiče samice u svrhu zaštite ili prevencije, CPT prihvata da takva mera može, u izuzetno retkim slučajevima, biti potrebna da bi se zaštitili posebno ugroženi maloletnici ili da bi se sprečili ozbiljni rizici po bezbednost drugih ili bezbednost zatvora, pod uslovom da se apsolutno ne može naći nikakvo drugo rešenje. O svakoj takvoj meri trebalo bi da odlučuje nadležni organ, na osnovu jasne procedure, navodeći prirodu ograničavanja slobode, njegovo trajanje i razloge na osnovu kojih se mera može izreći i obezbeđujući redovan proces preispitivanja, kao i mogućnost da se dotični maloletnik žali na odluku nezavisnom spoljnom organu. Tim maloletnicima treba uvek obezbediti odgovarajući ljudski kontakt i svakodnevne posete zdravstvenog osoblja.

Isto tako, meru smeštanja nasilnog maloletnika i/ili maloletnika u stanju agitacije u sobu za smirivanje treba izricati u krajnje izuzetnim slučajevima. Svaka takva mera ne bi trebalo da traje duže od nekoliko sati i nikada je ne treba koristiti kao neformalnu kaznu. U tom kontekstu nikada ne treba koristiti mehaničko sputavanje. O svakom smeštanju maloletnika u sobu za smirivanje treba odmah obavestiti lekara kako bi mu se omogućilo da se brine o zdravstvenim potrebama dotičnog maloletnika. Pored toga, svako takvo smeštanje treba evidentirati u centralnom registru kao i u individualnom dosijeu maloletnika.

h. informisanje o pravima

130. Nakon prijema, svi maloletnici treba da dobiju primerak pravila kojima se reguliše svakodnevni život u ustanovi i pismeni opis njihovih prava i obaveza na jeziku i na način koji mogu da razumeju. Maloletnicima takođe treba pružiti informacije o tome kako da ulože žalbu, uključujući podatke za kontakt sa organima nadležnim za prijem žalbi, kao i adrese svih službi koje pružaju pravnu pomoć.

Onim maloletnicima koji su nepismeni ili koji ne mogu da razumeju jezik u pisanom obliku, gorenavedene informacije treba preneti na način koji omogućava njihovo puno razumevanje.

i. žalbe i postupci inspekcije

131. Delotvorne žalbe i postupci inspekcije predstavljaju osnovne mehanizme zaštite od zlostavljanja u svim mestima pritvora, uključujući centre za pritvor maloletnika.

Maloletnicima (kao i njihovim roditeljima ili zakonskim zastupnicima) treba omogućiti ulaganje žalbe u okviru administrativnih sistema ustanova i oni treba da imaju pravo da pritužbe – uz poštovanje poverljivosti sadržaja – upute nezavisnom telu. Žalbeni postupci treba da budu jednostavni, delotvorni i prilagođeni deci, naročito u pogledu jezika koji se koristi. Maloletnici (kao i njihovi roditelji ili zakonski zastupnici) treba da imaju pravo da zatraže pravni savet o žalbama i da koriste besplatnu pravnu pomoć kada interesi pravde to zahtevaju.

132. CPT takođe pridaje poseban značaj redovnim posetama svim centrima za pritvor maloletnika od strane nezavisnog tela, kao što su razne komisije, sudija, zaštitnik prava dece – dečiji ombudsman ili Nacionalni mehanizam za prevenciju (osnovan prema dodatnom protokolu uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv mučenja – (engl. OPCAT) sa ovlašćenjem da prima – i, ako je potrebno, preduzima mere vezane za žalbe maloletnika ili žalbe koje podnose njihovi roditelji ili zakonski zastupnici, da pregleda smeštaj i objekte i da proceni da li te ustanove deluju u skladu sa zahtevima domaćeg zakonodavstva i relevantnim međunarodnim standardima. Članovi inspeksijskog organa treba da budu proaktivni i ostvaruju u neposredan kontakt sa maloletnicima, uključujući nenadzirane razgovore sa zatvorenicima.